

ΤΟΠΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΡΑΦΗΝΑΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

Αναγκαστικός Συνεταιρισμός ΜΑΡΚΟ, Γραφεία Συνεταιρισμού
2-10 Οκτωβρίου 2018

Η παρούσα έκθεση είναι αφιερωμένη σε δύο οικισμούς της Ανατολικής Αττικής που ξεκίνησαν από διαφορετικές αφητηρίες αλλά χαρακτηρίζονται από την κοινή εμπειρία της συσσωμάτωσης σε συλλογικότητες που, άλλοτε αυτόνομα κι άλλοτε σε συνεργασία με την κεντρική εξουσία, διεκδικούν καλύτερες συνθήκες για τη διαβίωσή τους. Με την πάροδο των ετών αποκτούν ολοένα και περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά, σημάδι της ολοένα και μεγαλύτερης υπαγωγής των τοπικών κοινωνιών στο εθνικό κράτος.

Συγκεκριμένα, το Μαρκόπουλο, ένα από τα πολλά αρβανιτοχώρια της Αττικής, βρίσκεται στο νότιο άκρο της πεδιάδας των Μεσογείων, με αγροτικές εκτάσεις που φτάνουν στα παράλια του Ευβοϊκού, στη Βραυρώνα και στο Πόρτο Ράφτη. Μετά την φυγή μεγάλου μέρους των κατοίκων της Αττικής, έπειτα από την αποχώρηση του Μοροζίνι από την Αθήνα, επανακατοικήθηκε στις αρχές του 18ου αιώνα από αρβανίτες κολλήγους που εργάζονταν στα μετόχια των Μονών της Αθήνας και σε τσιφλίκια Αθηναίων Οθωμανών. Διαχρονικά το Μαρκόπουλο διαθέτει την πιο εύφορη γη στα Μεσόγεια και παράγει μεγάλες ποσότητες κρασιού, σύκων, φιστικιών, ελαιολάδου

Η Ραφήνα αποτελεί τμήμα του κτήματος «Πικέρμι Ραφήνα» που ανήκε στην οικογένεια Σκουζέ κατά την απαλλοτρίωση του 1923. Πρόσφυγες από την Τρίγλια της Βιθυνίας εγκαθίστανται στην περιοχή δυτικά από το σημερινό λιμάνι μετά τη μικρασιατική καταστροφή το 1922. Εκεί δημιουργούν τον πρώτο οικισμό με περίπου

εκατό σπίτια, δίπλα στους μεταλλωρύχους των λιγνιτωρυχείων που εργάζονται στην περιοχή Διασταύρωση της Ραφήνας. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την αλιεία, το λιμάνι, το εμπόριο και τις αγροτικές εκτάσεις που τους παραχωρούνται γύρω από τον οικισμό.

Την περίοδο του μεσοπολέμου οι κάτοικοι της Αθήνας δημιουργούν τις πρώτες εξοχικές κατοικίες στις παραλιακές περιοχές και των δύο οικισμών, ενώ από τη δεκαετία του 1960 το φαινόμενο εντείνεται και οι παραλιακές περιοχές μετατρέπονται σε εξοχικά θέρετρα της Αθήνας. Με την πάροδο του χρόνου αρκετοί παραθεριστές γίνονται μόνιμοι κάτοικοι, ενώ η μετανάστευση από τις χώρες της Βαλκανικής από τη δεκαετία το 1990, η διεύρυνση της πρωτεύουσας και τα μεγάλα έργα υποδομής (Αττική Οδός, Αεροδρόμιο, Λιμάνι Ραφήνας) εντάσσουν τις δύο κοινότητες στον αστικό ιστό της Αθήνας.

Αναφορικά με τη σύσταση ισχυρών τοπικών θεσμών, στο Μαρκόπουλο η Κοινοτική Επιτροπή ή Πλιεκερία αγοράζει το 1819 από τις οθωμανικές αρχές το κτήμα της Αγίας Τριάδας ως εγκαταλελειμμένο μετόχι, ενώ λίγο αργότερα και πριν την Επανάσταση αντιπρόσωποι της συμμετέχουν στη Δημογεροντία της Αθήνας. Το 1914 η Κοινοτική Επιτροπή Μαρκόπουλου μετατρέπεται σε Αναγκαστικό Συνεταιρισμό με την επωνυμία ΜΑΡΚΟ και με δράσεις που ξεπερνούν τη διαχείριση της αγροτικής παραγωγής, όπως η δημιουργία ηλεκτρικής εταιρείας και δικτύου ύδρευσης, η ανέγερση σχολείων, η διαχείριση των μη καλλιεργούμενων εκτάσεων, η λειτουργία αλωνιστικής για τα δημητριακά, η σύσταση αγροφυλακής, η κατασκευή του νεκροταφείου και η ανέγερση της κεντρικής εκκλησίας, η εφαρ-

λιμάνι του Πόρτο Ράφτη, η δημιουργία φιλόπτωχου ταμείου, η αγορά από τη Μονή Πεντέλης και διανομή του κτήματος «Βραώνα», καθώς και άλλες δραστηριότητες. Όλα τα παραπάνω πραγματοποιούνται με τη βοήθεια της χαρισματικής προσωπικότητας του Δημοσθένη Σωτηρίου σε μια περίοδο όπου η κεντρική εξουσία αρχίζει να εναντιώνεται στα φαινόμενα του «κοινοτισμού». Οι δραστηριότητες αυτές αφαιρούνται από το Συνεταιρισμό από τη δεκαετία του 1960, άλλοτε σταδιακά και άλλοτε βίαια, όπως κατά τη δικτατορία των Συνταγματαρχών. Με την πάροδο των χρόνων, η οικονομική του σημασία περιορίζεται και ο συνεταιρισμός αναδεικνύεται σε χώρο μνήμης και πολιτιστικών δρώμενων. Οι δράσεις του αφήνουν σήμερα μια έντονη κοινή ταυτότητα που υφαίνεται γύρω από την αρβανίτικη καταγωγή, την αμπελοκαλλιέργεια και την τοπική δράση και αυτοδιάθεση. Τα τελευταία χρόνια το κοινό ανήκειν εμπλουτίζεται με την παρουσία μόνιμων κατοίκων από την Αθήνα στις παράκτιες περιοχές του Πόρτο Ράφτη και μεταναστών από την Αλβανία.

Στη Ραφήνα, η κοινή προσφυγική καταγωγή αποτελεί ισχυρό συνδετικό δεσμό μεταξύ των κατοίκων που τους δίνει τη δυνατότητα της συσπείρωσης και της προσπάθειας για την από κοινού δράση. Θεσμικά εκφράζεται μέσα από το Σύλλογο «Ομάς Προσφύγων Τρίγλιας εν Ραφήνα Αττικής» που συστάθηκε το 1922 και λειτουργήσει ως φορέας εκπροσώπησης και διεκδίκησης για τη βελτίωση της καθημερινότητας του οικισμού, όπως για την ηλεκτροδότηση, την ύδρευση, την εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία αλλά και για πρακτικά ζητήματα όπως η εύρεση εργασίας και η παροχή υλικής και ηθικής βοήθειας στα πιο ευάλωτα μέλη της συλλογικότητας. Η εγκατάσταση των νέων κατοίκων από την Αθήνα εμπλουτίζει σταδιακά τη μέχρι τότε κυρίαρχη τριγλιανή μνήμη και επιτρέπει μεγαλύτερη ορατότητα στη μνήμη των πρώην μεταλλωρύχων της Διασταύρωσης. Παρά τις αλληλεπιδράσεις ωστόσο, η μικρασιατική ταυτότητα παρα-

Η έκθεση πραγματοποιήθηκε με αφορμή την εκπόνηση από την Εταιρεία Μελετών Νοτιανατολικής Αττικής του ερευνητικού προγράμματος «Έντοπιότητα και Μετακινήσεις στην Ανατολική Αττική από το 18ο αιώνα έως σήμερα: Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες στις κοινότητες Ραφήνας και Μαρκόπουλου» (Ιούλιος 2017-Ιούνιος 2018), που στηρίχθηκε στην επεξεργασία προφορικών μαρτυριών, κειμένων τοπικής ιστορίας αλλά και την συγχρονική επιτόπου μελέτη. Στεγάστηκε στα γραφεία του Αναγκαστικού Συνεταιρισμού ΜΑΡΚΟ, ενός σημαντικού χώρου ιστορικής μνήμης του κοινοτισμού στη σύγχρονη Ελλάδα.

Αλίκη ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ, Επίκουρη Καθηγήτρια